

MARTA VERGINELLA: Il confine degli altri – la questione giuliana e la memoria slovena |
Meja drugih – julijsko vprašanje in slovenski spomin; Donzelli Editore, Rim 2008, 130 str.

Ko je italijanska vlada leta 2004 institucionalizirala deseti februar kot *giorno del ricordo*, 'dan spomina' na tragedijo Italijanov in vseh žrtev fojb ter poveljnega eksodusa italijanskih prebivalcev Istre, Reke in Dalmacije, še zdaleč nismo mogli predvideti razsežnosti in vpliva novega »praznika« na družbenopolitična razmerja med Slovenijo in Italijo. Ne le da je omenjeni datum že večkrat sprožil diplomatska trenja med vpletenimi državami, spodbudil je tudi pravi razcvet literature in študij na obravnavano tematiko. Ne preseneča nas več, koliko novih knjig se vsak februar znajde na italijanskih policah, temveč to, da na njej do nedavnega ni bilo najti ene same študije, ki bi problem predstavila zunaj uveljavljenega tematskega fokusa fojb in poveljnih zločinov. Potem ko je italijanski predsednik Napolitano to obdobje na lanskoletni komemoraciji označil kot čas »krvavega srda in načrtovane slovanske priključitve« in ga je hrvaški predsednik Mesić obtožil zgodovinskega revizionizma in političnega revanšizma, smo leta 2008 lahko samo ugibali, kaj

bo sledilo. Dan italijanskega spominjanja na poveljne dogodke je namreč postal pomemben katalizator narodne bolečine in spominov na poveljne krivice, ki so šestdeset let po podpisu pariške mirovne pogodbe postali bolj pereči in zapleteni kot septembra 1947. Osebnih in kolektivnih spominov se niso le izkristalizirali v institucionalizirani spomin: v toku desetletij so pridobili patino plemenitosti, ki jo je znala italijanska politika spretno izrabiti in si ta spomin prisvojiti.

Glede na to, da je bil historični diskurz o slovenski manjšini v Italiji neznan in širši javnosti v Italiji nepoznan, se lahko le čudimo (in z navdušenjem pozdravljamo) letošnji preboj dveh knjig slovenskih avtorjev na italijanski trg. Čeprav Pahorjeva *Nekropola* ni ravno knjižna novost in je italijanska javnost njenega avtorja šele začela spoznavati, moramo po drugi strani knjigi *Il confine degli altri – la questione giuliana e la memoria slovena* avtorice Marte Verginelle izkazati vso pozornost, ki si jo zasluži.

Knjiga, ki je izšla pri priznani rimski založbi Donzelli, spada med t. i. *Saggine* ('Razprave'). Žepna izdaja dela nas lahko zavede v misel, da je pred nami zgolj kratek pregled zgodovine Slovencev v Julijski krajini, vendar se ta interpretacija hitro izkaže za napačno. Znotraj prefinjene naracijske strukture, ki bralca že na prvi strani popelje v Trst leta 1941 in mu jasno prikaže situacijo drugega tržaškega procesa, se pred nami izriše položaj slovenskega prebivalstva v Kraljevini Italiji po prvi svetovni vojni.

Prek osebnih zgodb znanih in neznanih Slovencev, literarnih pripovedi, med katerimi velja posebej izpostaviti Borisa Pahorja in Draga Jančarja, predvsem pa z jasno interpretacijo zgodovinskih dogodkov med obema vojnama nam *Meja drugih* prikaže kompleksno zgodbo omenjenega prostora in njegovega prebivalstva. Avtorica takoj na začetku zavzame uveljavljeno, a zmotno trditev, da je slovensko prebivalstvo poseljevalo zgolj podeželje in bilo posledično rural-

no ter neizobraženo, in predstavi zgodbe slovenskega prebivalstva v mestih, med pripadniki meščanske elite. Tako dobimo drugačno podobo o vlogi Slovencev v Trstu in Gorici, ki ni vezana na problematiko podeželja, temveč na življenje in delo intelektualcev, ki so v naraščanju fašističnega šovinizma izgubljali tako delo kot osebno svobodo ter so bili primorani zapustiti domače okolje. Selitev v Kraljevino Jugoslavijo ni bila lahka odločitev in kot nam kažejo izpričane zgodbe, beguncev v novi domovini niso vedno pričakali odprtih rok.

Razdvojenost med starim in novim, med življenjem v Trstu in drugačnostjo slovenskega okolja, je posameznike spremljala celo življenje in krojila njihove pogosto tragične usode. Vendar *Meja drugih* ne opisuje samo življenja in dela posameznikov onkraj rapalske meje. Priporočuje nam o kolektivnem spominu manjšine znotraj historično skonstruiranih nacionalnih spominov obmejnega območja in posledicah, ki so jih takšne delitve imele za spomine, ki niso našli svojega mesta znotraj institucionalizirane naracije.

In če je bila knjiga v prvi vrsti napisana za italijansko publiko, ki je z omenjeno tematiko seznanjena le preko italijanske naracije dogodkov, ne moremo spregledati, da je delo napisano tudi za boljše poznavanje obmejne realnosti onkraj meje. Kot namreč piše v predgovoru knjige, ima »zgodovina vsake meje vedno dva obraza; tista, ki se pripoveduje na eni strani, je vedno drugačna od one, ki jo poslušamo na drugi«.

Odličnost tega dela je ravno v tem, da ne išče stranskega profila obraza, temveč zre vanj iz oči v oči, brez viktimizacij, opravičil, nacionalnih zanosov, ki za ceno boljše prodaje prevečkrat slabšajo kakovost naracije v podobnih knjigah. *Meja drugih* nam preko naracije, ki bi jo lahko označili kot trezno in razsodno, poda sliko prostora v vsej njeni kompleksnosti, ne da bi iskala ali izpostavljala junake, zmagovalce, dobre in zle. Znotraj

* Kaja Širok, univ. dipl. zgod. in italijanistka, 5250 Solkan, Šolska 37. E-naslov: kaja.sirok@siol.net

zgodovine Italije in slovenske manjšine v času ekspanzije fašističnega nasilja nas usmerja v usode posameznikov pred izbruhom druge svetovne vojne in po njej. Vendar se zgodbe ne končajo s selitvijo v drugo državo, njihovo pot spremljamo tudi med vojno in po njej. Ne spoznava-

mo zgolj bolečin, ki so jih slovenskemu prebivalstvu prizadejali Italijani, temveč tudi odnos, ki ga je do njih gojila matična država, in jugoslovansko politiko do primorskih emigrantov v predvojnem in povojnem obdobju.

Meja drugih je trenutno med najbolj

prodajanimi knjigami v Italiji, ki ni samo brana, temveč se o njej tudi govori. In če smo se na začetku spraševali, kaj bo praznik spomina prinesel leta 2008, si lahko za leto 2009 želimo več podobnih študij in prevod knjige v slovenski in angleški jezik.

IRVIN LUKEŽIČ: *Fluminensia Slovenica*; Izdavaški centar Rijeka in Kulturno-prosvetno društvo Bazovica

(Biblioteka Fluminensia; 12), Reka 2007, 307 str.

Povezanost Reke s sosednjimi slovenskimi območji sega še v srednji vek in je posledica svojevrstnih okoliščin, v katerih se je mesto oblikovalo skozi stoletja. Odločilnega pomena so bile kopenske poti, ki so severnojadransko obalo povezovala s srednjeevropskim zaledjem in omogočale stalno izmenjavo trgovskih in drugih dobrin.

Močnejše povezovanje se začne v 15. stoletju s trgovanjem. Na Reko so se za stalno ali za določen čas priseljevali številni slovenski trgovci iz Čedad, Ljubljane, Škofje Loke, Kočevja. Reka

se je intenzivno povezovala s Kranjem, Kamnikom, Celjem, z Ljubljano, s Planino, z Bistrico, Gotnikom, s Premom, Senožčami in z drugimi slovenskimi kraji. V 16. in 17. stoletju so na Reko prihajali trgovci iz Gorenjske (Ljubljana, Škofja Loka, Kranj), pa tudi iz Dolenjske (Kočevje, Metlika, Novo mesto). Romarji iz Kranjske in Štajerske so pogosto obiskovali romarsko cerkev na reškem Trsatu. Na Reko se je skozi stoletja priseljevalo tudi mestno prebivalstvo, po rodu iz Kranjske (*Carnioli*). Prihajali so kot trgovci, podjetniki, uslužbenci, duhovniki, obrtniki, profesorji, umetniki, delavci, prevozniki, strežaji in predstavniki drugih poklicev. Razvoj pomorstva in trgovine je privlačil priseljence različnih poklicev in znanj. V 17. stoletju so iz Kranjske, Furlanije, Gorice in Benečije prihajali tudi umetniki, zdravniki, odvetniki, lekarnarji idr.

Lukežičevo delo nam odkriva številne uspešne slovenske trgovce, bankirje, lastnike ladij idr., ki so v pristaniškem mestu dosegali neslutene poslovne in družbene uspehe, kot npr. člani družin Celligoi, Wohinz, Poglayen, Kobler, Jelloushegg, Walluschnig, Premrou. Po zaslugi Matije Gasserja, pomorskega kapitana, doma iz Škofje Loke, in Franca Jelovška, veletrgovca iz Vrema pri Postojni, je Reka leta 1841 dobila ladjo z imenom Laibach, zaradi česar sta bila oba lastnika po dveh letih imenovana za častna meščana Ljubljane.

Najuspešnejši med njimi je bil bankir,

veleposestnik in lastnik ladij Josip Gorup pl. Slavinski (1834–1912), najbogatejši Rečan in Slovenec svojega časa, t. i. »riječki Rotschild«. Josip Gorup ni bil samo uspešen podjetnik, ampak tudi humanitarci in mecen številnim slovenskim in hrvaškim kulturnim institucijam, znan tudi kot zaščitnik kulture in umetnosti.

Nekatere reške patricijske družine, ki so posedovale posestva v Sloveniji (Androcha, Mordax, Raunacher, Stemberg, Thierry, Tranquilli), so se prištevale h kranjskemu plemstvu.

Kulturni stiki naštetih krajev s Slovenijo so bili plodni tudi na literarno-zgodovinskem področju. Na Reki so delovali mnogi slovenski pisatelji, leksikografi, knjigarnarji, tiskarji in znameniti kulturni ustvarjalci (Trubar, Čop, Trdina). Primož Trubar se je na Reki šolal in se tam seznanil z glagolico, v kapucinski red je prav tam vstopil Janez Svetokriški, v svoji *Slavi vojvodine Kranjske* Reko omenja Valvasor, v 19. st. sta na reški gimnaziji službovala Matija Čop in Janez Trdina. Velja tudi obratno, številni reški literati, likovni umetniki, polihistorji in humanisti so delovali na Slovenskem.

Knjiga je sestavljena iz dveh tematskih sklopov. V prvem delu avtor predstavlja družbene, družinske in poslovne reško-slovenske vezi (družino Celligoi, Michiele Wohinz, družino Poglayen, trgovsko korespondenco Marka Koblerja in Petra Trifíca (1801–1802), družini Jelloushegg in Wallusching, družino

* Doc. dr. Karmen Medica, predavateljica na Fakulteti za humanistične študije v Kopru in raziskovalka v Znanstvenoraziskovalnem središču v Kopru, 5000 Koper, Titov trg 5. E-naslov: karmen.medica@guest.arnes.si